

ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ

SEPARATE PROCEEDINGS: FEATURES OF THE EVIDENTIARY PROCESS

Остапенко Ю.І., д.ю.н.,
доцентка кафедри права та європейської інтеграції
Державний біотехнологічний університет
orcid.org/0000-0001-5950-2927

Наукова стаття присвячена вивченню окремих, однак найсуттєвіших, проблем інституту доказування як невід'ємної складової будь-якої процесуальної галузі права, адже остання регулює суспільні відносини, які мають значення для правильного вирішення саме конкретної справи. Звернуто увагу на певні аспекти самого процесу доказування і встановлення суб'єктів доказування. Зауважено, що, виходячи з юридичної природи окремого провадження як виду непозовного цивільного, йому притаманні загальні інститути й процедури, пов'язані з доказовою діяльністю як у цивільному, так і у господарському судочинстві.

Акцентовано на тому, що активні повноваження суду у справах окремого провадження пояснюються тим, що він із метою з'ясування обставин справи у змозі за власною ініціативою витребувати необхідні докази як такі. Підтвердженням наведеного є закріплення на законодавчому рівні положення про те, що активність суду у встановленні фактів і обставин у справах окремого провадження набуває особливого значення для тих із них, метою розгляду й вирішення яких виступає захист прав, свобод та інтересів осіб, які потребують особливої уваги з боку держави, суспільства в цілому. Виходячи з цього підтримано висловлену в юридичній літературі позицію стосовно доречності й необхідності внесення змін до ч. 2 ст. 294 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), закріпивши не право, а обов'язок суду витребувати необхідні докази під час розгляду і вирішення справ окремого провадження.

Уточнено, що в порядку окремого провадження використовуються всі передбачені законодавством засоби доказування. Наголошено на тому, що у справах окремого провадження реалізується принцип змагальності, однак це відбувається по-особливому. Пояснюється вказане тим, що у справах даного виду відсутні, по-перше, спір про право сторін із протилежними інтересами і, по-друге, процедури, притаманні позовному провадженню.

Наведено й проаналізовано докази, які найчастіше подаються учасниками справи до заяв у порядку окремого провадження на підтвердження своїх вимог.

Зроблено висновки, що на сучасному етапі розвитку науки і цивільно-процесуального законодавства дуже актуальним і важливим є подальше ґрунтовне й комплексне вивчення ефективності, доступності, своєчасності інституту доказування, саме тому це буде предметом нашого дослідження в майбутньому.

Ключові слова: суд, цивільне судочинство, позовне провадження, окреме провадження, учасники справи, заявник, заінтересовані особи, докази, доказування, факти.

The scientific article is devoted to the study of individual, but the most significant, problems of the institution of proof as an integral part of any procedural branch of law, since the latter regulates social relations that are important for the correct resolution of a specific case. Attention is paid to certain aspects of the process of proof itself and the establishment of subjects of proof. It is noted that, based on the legal nature of a separate proceeding as a type of non-contentious civil, it is characterized by general institutions and procedures related to evidentiary activities in both civil and commercial proceedings.

It is emphasized that the active powers of the court in cases of separate proceedings are explained by the fact that it is able to request the necessary evidence as such on its own initiative in order to clarify the circumstances of the case. Confirmation of the above is the consolidation at the legislative level of the provision that the court's activity in establishing facts and circumstances in cases of separate proceedings acquires special significance for those of them, the purpose of consideration and resolution of which is the protection of the rights, freedoms and interests of persons who require special attention from the state and society as a whole. Based on this, the position expressed in the legal literature regarding the relevance and necessity of amending Part 2 of Article 294 of the Civil Procedure Code of Ukraine (hereinafter referred to as the CPC of Ukraine) is supported, enshrining not the right, but the obligation of the court to request the necessary evidence during the consideration and resolution of cases of separate proceedings.

It is specified that in the procedure of separate proceedings all means of proof provided for by law are used. It is emphasized that in cases of separate proceedings the principle of adversarial proceedings is implemented, however, this happens in a special way. This is explained by the fact that in cases of this type there is no, firstly, a dispute about the rights of parties with opposing interests and, secondly, procedures inherent in claim proceedings.

The evidence that is most often submitted by the participants in the case to applications in the procedure of separate proceedings in support of their claims is presented and analyzed.

It is concluded that at the current stage of development of science and civil procedural legislation, further thorough and comprehensive study of the effectiveness, accessibility, timeliness of the institute of proof is very relevant and important, which is why this will be the subject of our research in the future.

Key words: court, civil proceedings, claim proceedings, separate proceedings, participants in the case, applicant, interested parties, evidence, substantiation, facts.

Постановка проблеми. Як відомо, судове доказування визнається складовою правосуддя. Більш того, воно посідає одне з центральних місць у цивільному процесі. Пояснюється вказане тим, що задля досягнення мети і виконання завдань цивільного судочинства необхідно встановити обставини справи (факти), які мають істотне значення для правильного її вирішення, адже від того, наскільки, по-перше, правильно й точно досліджуються й оцінюються докази, по-друге, дії учасників судового процесу відповідають законодавству,

настільки законним і обґрунтованим буде ухвалене судове рішення. Усе це дає підстави стверджувати, що доказування цілком виправдано визнається важливим інститутом цивільного процесуального права, а це, у свою чергу, відбиває фундаментальні особливості національної моделі цивільного судочинства. З огляду на сказане не видається (й не виглядає) дивним той факт, що у процесі реформування цивільного процесуального законодавства саме інститут, який розглядається, зазнав суттєвих змін.

Виходячи зі сказаного, можемо сміливо стверджувати, що дослідження процесу доказування в цивільному судочинстві було, лишається і завжди буде актуальним питанням. Це зайвий раз підтверджує нагальність і доцільність висвітлення й комплексного вивчення законодавчих приписів, у тому числі статті, присвяченої особливостям процесу доказування в цивільному процесі в цілому і в окремому провадженні зокрема.

Ступінь наукової розробки. Передусім наголосимо, що, беручи до уваги важливість і значущість інституту доказів і доказування, він неодноразово ставав предметом вивчення науковців і вчених-процесуалістів. Вказану проблему досліджували: С. С. Бичкова, Н. В. Волкова, К. В. Гусаров, В. В. Комаров, С. О. Кравцов, Г. О. Світлична, В. І. Тертишников, Т. А. Цувіна, І. В. Удальцова, С. Я. Фурса, Г. В. Чурпіта, А. С. Штефан, М. Й. Штефан, М. М. Ясинок та ін. Разом із тим згадані вчені розглядали насамперед питання правового регулювання категорій «докази» і «доказування» у межах позовного провадження, залишаючи поза увагою особливості вказаного процесуального інституту в інших видах цивільного судочинства. Зокрема, фахівцями мало досліджувався процес доказування у справах окремого провадження.

Мета статті. З урахуванням викладеного метою статті є розгляд і аналіз особливостей процесу доказування у справах окремого провадження.

Виклад основного матеріалу. Приступаючи до висвітлення окресленого питання, вкажемо, що невід'ємною складовою внутрішньої системи будь-якої процесуальної галузі права визнається інститут доказів і доказування, адже саме присвяченими йому приписами регламентуються суспільні відносини, що опосередковують порядок встановлення наявності або відсутності обставин, які мають значення для вирішення справи. На законодавчому рівні саме через правовий механізм цього інституту, як справедливо наголошує Г. В. Чурпіта, забезпечується чітка стадійність доказової діяльності, а також відповідність процесуальної форми доказів встановленим у законі вимогам [1, с. 38]. Відомий процесуаліст М. Й. Штефан визначав доказування як процесуальну й розумову діяльність суб'єктів доказування, яка провадиться в урегульованому цивільним процесуальним законодавством порядку і спрямована на встановлення дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін шляхом ствердження юридичних фактів, зазначення доказів, а також їх подання, прийняття, збирання, витребування, дослідження й оцінки [2, с. 279].

Повторимося, процедура доказування має місце в усіх видах цивільного судочинства. Не є винятком і окреме провадження, у справах якого, як відомо, існує інститут доказування, попри те, що відсутній спір про право і, як наслідок, немає ряду інститутів і процедур. Пов'язано це з тим, що в окремому провадженні розглядаються справи про підтвердження наявності або відсутності як юридичних фактів, що мають значення для охорони прав і інтересів особи, так і неоспорюваних прав (ч. 7 ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України)), або створення умов для реалізації людиною особистих немайнових чи майнових прав [3]. Зупинимось на цьому трохи детальніше.

Передусім звернемося до приписів ЦПК України. Так, відповідно до ч. 3 ст. 294 вказаного акта справи окремого провадження розглядаються судом із додержанням загальних правил, встановлених Кодексом, за винятком положень щодо змагальності й меж судового розгляду. Вбачається за доцільне зробити певне застереження (уточнення). На наше переконання, в окремому провадженні при вирішенні справ принцип змагальності все-таки діє, але це відбувається по-особливому, з певними нюансами. Зокрема, дієвість і дотримання даного принципу підтверджується насамперед закріпленням прав заявника й заінтересованих осіб, за аналогією зі ст. 43 ЦПК України.

Варто додати, що вказаний принцип діє не у всіх справах окремого провадження. Найчастіше, як наголошує І. Ю. Татулич, він має свій прояв у справах про визнання фізичної особи обмежено дієздатною чи недієздатною, надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності, встановлення факту каліцтва, адже залучені до участі у справі зацікавлені особи можуть спростувати ці факти [4, с. 78]. Крім того, учасники справ окремого провадження доводять обставини, які мають значення для справи, а суд сприяє учасникам судового процесу в реалізації ними прав, передбачених Кодексом. Виходячи з цього, вважаємо, що категорично заперечувати факт того, що в окремому провадженні діє принцип змагальності, немає достатніх підстав. Спробуємо обґрунтувати висловлене.

Дійсно, цей вид провадження не передбачає змагальності сторін, однак сказане зовсім не означає, що юридичні факти і стани, щодо встановлення яких просить заявник, не пов'язуються з потребою надання суду доказів і процесом доказування. В основі розгляду й вирішення справ окремого провадження лежать правила позовного провадження, а однією із спільних ознак згаданих проваджень (як, до речі, і проваджень у господарських, кримінальних справах) є наявність загальних правил інституту доказів і доказування, звідси, із певними винятками, встановленими законом. Дане питання знайшло своє нормативне закріплення в гл. 5 «Докази і доказування» розділі І ЦПК України, де зафіксовано: «**Стаття 76. Докази**

1. Доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

2. Ці дані встановлюються такими засобами:

- 1) письмовими, речовими і електронними доказами;
- 2) висновками експертів;
- 3) показаннями свідків» [3].

Принагідно додати, що і в ГПК України, і в КПК України окрема глава має аналогічну з ЦПК України назву «Докази і доказування». Так, у ГПК України це гл. 5, у ст. 73 якої міститься таке саме трактування поняття «доказ» [5], а в КПК України у гл. 4 «Докази і доказування» закріплює таке положення: «**Стаття 84. Докази**

1. Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

2. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів» [6].

Попри незначну відмінність, суть поняття, що розглядається, залишається незмінною, а саме встановлення наявності або відсутності обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

Продовжуючи висвітлення питання, зупинимось на доказуванні. Передусім розглянемо думки і міркування з цього приводу науковців, зокрема і процесуалістів, одним із них є М. М. Ясинок. На його переконання, доказування у справах окремого провадження здійснюється відповідно до цивільного процесуального законодавства і має певну процедуру, яка є кожного разу поступальною і має місце в межах процесуальної форми [7, с. 387]. Висловлене вбачається цілком виправданим, логічним і таким, що заслуговує на підтримку, і не лише на наш погляд. Такої саме думки дотримується й І. Ю. Татулич, а підтвердження висловленого знаходимо в її наробках, присвячених вивченню доказування, тобто обраного нами предмета дослідження [8, с. 105]. Наступною наведемо досить виважену, на наш погляд, позицію Г. В. Чурпіти, яка вважає, що у справах окремого провадження за

загальним порядком розгляду, закріпленого у ст. 294 ЦПК України, суд може брати до уваги всі передбачені законом засоби доказування [9, с. 170]. Вбачається, що з цим варто погодитися.

Для наочності і більшого розуміння проілюструємо, як вказане діє на практиці. Наприклад, факт наявності в особи психічного розладу може обґрунтовуватися посиланням на виписки з історії хвороби, заведені психіатричним чи психоневрологічним закладом, де особа перебуває(ла) на спеціальному обліку, довідку про стан здоров'я, протоколи органів національної поліції, акти, складені житловими органами, показання свідків тощо. Наступна ситуація: доказами у справі про обмеження права неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавити її цього права може бути те, що неповнолітній розпоряджається своїми доходами на шкоду самому собі, а саме договори, чеки, квитанції, боргові розписки, показання свідків тощо.

Спираючись на наведене, можемо сміливо стверджувати, що у справах окремого провадження, як, до речі, і позовного, можуть застосовуватися всі передбачені законодавством засоби доказування. Зрозуміло, що для кожної категорії справ перелік доказів відрізнятиметься, це передусім зумовлено метою звернення до суду, категорією справ, колом суб'єктів, характером заінтересованості. Однак варто додати, що на цей час сам процес доказування у справах окремого провадження, як на нас, детально врегульований нормами законодавства, згідно з приписами якого він складається з таких процедур: вступне слово учасників справи, отримання показань свідків (ст. 227, 230 ЦПК України), дослідження письмових, речових та електронних доказів (ст. 235, 237 ЦПК України), відтворення звукозапису, демонстрація відеозапису і їх дослідження (ст. 238 ЦПК України), дослідження висновку експерта (ст. 239 ЦПК України) тощо. Зауважимо, що демонстрація відеозапису, вивчення висновку експерта, дослідження письмових, речових та електронних доказів дозволяють вирішити, або навіть зумовлюють, так би мовити, змушують вирішувати, інші питання, що постають перед судом, йдеться про забезпечення доказів, іноді навіть їх витребування тощо. Крім того, задіюється інститут судового доручення.

Попри відмінність учасників, їх інтерес, коло питань, сталими завжди залишаються принципи дослідження доказів – належність, допустимість, достатність, достовірність, а також чітко дотримується правило оцінки доказів (ст. 89 ЦПК України).

Звісно, виходячи з особливостей справ окремого провадження й специфіку їх розгляду, їх учасники подають до суду не будь-які докази, а конкретні й чітко окреслені, визначені саме матеріальними й процесуальними нормами. Підтвердженням висловленого є влучна теза М. М. Ясинка стосовно того, що у справах окремого провадження законодавець встановлює за кожною справою свій конкретний процесуальний стандарт для всіх заявників, і саме цим доказування окремого провадження відрізняється від доказування в позовному, адміністративному чи господарському судочинстві [7, с. 389].

Продовжуючи аналіз окресленого питання, зауважимо, що в контексті процесу доказування суд – безпосередній суб'єкт усіх його етапів (стадій), мова йде про активну діяльність зі збирання й подання доказів, їх дослідження й оцінки. За висловлюванням Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду (постанова від 30 листопада 2023 року у справі № 569/4466/23), суд, ставлячи за мету з'ясувати обставини справи, у змозі за власною ініціативою витребувати необхідні докази: «законодавець визначив на рівні процесуального закону особливості, пов'язані з розглядом справ окремого провадження. Такі особливості проявляються в тому, що при розгляді справ не застосовуються положення щодо

змагальності (стаття 12 ЦПК України) та меж судового розгляду (статті 13 ЦПК України). Законодавець у справах окремого провадження наділив суд можливістю за власною ініціативою витребувати необхідні докази» [10]. Наведене відповідає приписам ч. 2 ст. 294 ЦПК України й визнається *особливістю доказування* у справах окремого провадження. Вважаємо, що завдяки законодавчій фіксації даного положення роль суду при розгляді справ окремого провадження посилюється, він стає досить активним, на відміну від його становища у наказному провадженні. У контексті сказаного варто погодитися із думкою вітчизняної вченої-процесуалісти С. Я. Фурси, яка наголошує, що у справах окремого провадження по певних категоріях справ у процесі доказування передбачені деякі особливості: суд через пряму вказівку в законі, незважаючи на позицію заінтересованих осіб, зобов'язаний вчинити дії, спрямовані на забезпечення доказів по справі, а також, оскільки докази мають вирішальний вплив на судові рішення, повинен надавати переваги одним засобом доказування перед іншими [11, с. 166]. У контексті наведеного доречною буде теза вченої про те, що у судді при розгляді доказової бази має сформуватися переконання в достовірності юридичних обставин справи і на цій підставі обґрунтованості вимог сторони [11]. За таких умов суддя здатен буде ухвалити законне і справедливе рішення.

Варто зупинитися на дії принципу змагальності. Як слушно вказує В. Ю. Мамницький, вона «суттєво обмежена, що відкриває простір суду по збору доказового матеріалу. Очевидним є той факт, що законодавче обмеження дії положень щодо змагальності при розгляді справ окремого провадження автоматично перебудовує змагальну модель цивільного судочинства на модель слідчу, при цьому все ж таки наявність змагальних засад не виключається» [12, с. 132]. До цього додамо тезу М. М. Ясинка, який наголошує, що процесуальна діяльність суду й учасників процесу у справах окремого провадження – «процесуально-правова конструкція всіх процесуальних дій, що характеризується чергуванням активної та пасивної їх форм, зумовлених процесуальними нормами та здійснена суб'єктами в межах процесуальної форми» [13, с. 162]. Саме такою є її суть.

У той саме час законодавчо закріплена можливість суду збирати докази у справі, на думку І. В. Удальцової, пом'якшує обов'язок заінтересованих осіб надавати докази для підтвердження своїх вимог щодо встановлення певних фактів, які є предметом розгляду [14, с. 45]. Незважаючи на це, сторони не звільняються від обов'язку доказування повністю, бо невитребування доказів по справі судом призведе до неповного з'ясування обставин справи, а в майбутньому це стане підставою для скасування рішення як необґрунтованого, а отже, закріплення законодавчої вимоги стосовно наділення суду у справах окремого провадження можливістю за власною ініціативою витребувати необхідні докази сприяє формуванню у судді переконання в достовірності юридичних обставин справи і на цій підставі обґрунтованості вимог сторони, як наслідок, ухвалити законне і справедливе рішення.

Наприклад, у справах про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або визнання її недієздатною суд за наявності достатніх даних про психічний розлад здоров'я фізичної особи призначає для встановлення її психічного стану судово-психіатричну експертизу (ч. 1 ст. 298 ЦПК України). В іншій категорії справ, а саме про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність, суддя мусить з'ясувати коло осіб, які в змозі надати інформацію про приналежність речі (наприклад, викликати фактичного володільця речі, встановити, чи належить нерухома річ особі, яка померла або оголошена померлою, і чи є спадкоємці), а також зробити відповідні запити щодо відомостей про нерухому річ у відповідні організації (житлово-експлуатаційні організації, органи

місцевого самоврядування, органи, які здійснюють державну реєстрацію об'єктів нерухомості та ін.).

Отже, у розглянутих категоріях справ суд наділений активними повноваженнями, зокрема, під час проведення підготовчих дій. Додамо, що закріплена законодавчо активність суду у встановленні фактів та обставин у справах окремого провадження особливого значення набуває для справ, метою розгляду й вирішення яких є захист прав, свобод та інтересів осіб, які потребують особливої уваги з боку держави, для суспільства в цілому. Наприклад, для справ про усиновлення, надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку, примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу тощо. Через різні фактори (фізичний стан, вік, необхідність тощо) учасники у справах окремого провадження часто не можуть захистити своїх прав, свобод чи інтересів самотійно. На підтвердження наведемо позицію ЄСПЛ, викладену у рішенні по справі «Горшков проти України». Так, скаржник посилався на незаконність його поміщення у психіатричний заклад. ЄСПЛ встановив, що він не володів належними дійовими засобами захисту від обов'язкового утримання у психіатричному закладі і був звільнений з нього тільки через два роки після того, як стан його здоров'я значно покращився. З огляду на це ЄСПЛ констатував недотримання п. 4 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема, з тих причин, що особа, яка піддана обов'язковому медичному лікуванню, повинна мати доступ до суду та можливість бути вислуханою особисто або через будь-яку форму представництва [15]. Як свідчить вітчизняна судова практика, такі особи нерідко залишаються без належної підтримки з боку уповноважених законом виконувати відповідні функції державних органів (як-от органи опіки та піклування тощо). Сказане підтверджує, що суд у таких справах бере на себе відповідальність не лише за ухвалення законного й обґрунтованого рішення, а й певною мірою за майбутнє таких осіб.

З огляду на це слід підтримати наведену в юридичній літературі позицію стосовно нагальності внесення змін до ч. 2 ст. 294 ЦПК України й закріплення не права, а обов'язку суду витребувати необхідні докази під час розгляду й вирішення справ окремого провадження.

Як уже зазначалося вище, суд не лише збирає, а й безпосередньо досліджує докази (ч. 1 ст. 229 ЦПК України) й оцінює їх, що виступає останнім етапом доказування за участі суду (ст. 89 ЦПК України).

Отже, усе вищевказане свідчить про те, що суд був, є і залишається основним суб'єктом процесу доказування. Більше того, чинний ЦПК України значно розширює повноваження суду в доказовій діяльності в окремому провадженні (це закріплено в ч. 1 ст. 84, ч. 2 ст. 13, ч. 7 ст. 81 Кодексу). Як ми вже відмічали, відповідно до ч. 2 ст. 294 ЦПК України суд із метою з'ясування обставин справи у змозі за власною ініціативою витребувати необхідні докази..

Не можна оминати увагою того, що суб'єктами доказування, крім суду, є учасники справи – заявники й заінтересовані особи. Так, заявник у справах окремого провадження як суб'єкт доказування має обґрунтувати наявність обставин, якими він підтверджує свої вимоги, викладені у заяві. Заінтересовані особи мають обґрунтувати або спростувати наявність обставин, якими заявник підтверджує вимоги, викладені у заяві. Як влучно зазначає О. О. Грабовська, заявники та інші заінтересовані особи у справах окремого провадження мають права й обов'язки сторін за винятком тих, що встановлені у розділі IV ЦПК України.

Вбачається, що для повноти розкриття питання слід зупинитися на тому, що інколи на практиці виникає ситуація незалучення заінтересованих осіб до розгляду справи, що в подальшому може вплинути на результат судового рішення. Через це, на нашу думку, процес доказування позбавляється елементу змагальності і перетворюється на домінування в цьому процесі виключно заявника, на

основі доказів якого ухвалюється рішення. Крім того, за такого стану справ можна також вести мову про нехтування засадою диспозитивності й рівності сторін у цивільному процесі, які визнаються основними і визначальними під час прийняття судових рішень у справах окремого провадження, і, як наслідок, про скасування судового рішення судом вищої інстанції, ухваленого з порушенням норм процесуального права. Звідси випливає, що як заявники, так і заінтересовані особи, їх представники мають право доводити будь-які обставини справи на підставі наданих ними доказів, формуючи таким чином таку систему доказів, за якої усі припущення були б спрямовані в єдину точку, якою є конкретний факт, підтверджуючи чи спростовуючи його.

Наступною групою учасників справ окремого провадження і, відповідно, суб'єктами доказування є органи й особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (ст. 56–57 ЦПК України). Вони сприяють судовому захисту прав, свобод та інтересів інших осіб, які не в змозі самотійно захистити свої права, свободи та інтереси у випадках, встановлених законом [16, с. 78]. Йдеться про участь, наприклад, органу опіки й піклування, який на виконання своїх повноважень надає висновки ((бо це обов'язково) незалежно від того, хто був ініціатором відкриття провадження у відповідній справі) під час розгляду судом справ про усиновлення для надання висновку про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини (ч. 2 ст. 312 ЦПК України).

Таким чином, суб'єктами доказування у справах окремого провадження є: суд і учасники (заявник, заінтересовані особи, органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб), тобто до участі в них слід залучати лише осіб, які мають певний інтерес до результатів розгляду справи. З огляду на це важливим для суду є з'ясування мети звернення до суду заявником, що дозволить встановити коло заінтересованих осіб, зібрати всі необхідні докази по справі як самим судом, так і учасниками судового процесу. Це, у свою чергу, приведе до повного, всебічного й об'єктивного з'ясування обставин справи й ухвалення законного й обґрунтованого рішення, що і є метою цивільного судочинства.

Спираючись на думки науковців, проаналізовані приписи законодавства, можемо сміливо стверджувати, що доказування у справах окремого провадження – це діяльність (пізнавальна і практична) суду й учасників справи, спрямована на встановлення істини у конкретній справі, підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов для реалізації нею особистих немайнових чи майнових прав, чи підтвердження наявності або відсутності неоспорюваних прав.

Висновки. При розгляді справ окремого провадження, як і при вирішенні інших справ (позовного чи господарського характеру) діє інститут доказів і доказування, завдяки чому забезпечується досягнення мети і виконання завдань цивільного судочинства.

Аналіз процесу доказування у справах окремого провадження, показав, що він є, з одного боку, складним видом діяльності, подібним до процесу доказування у позовному провадженні, бо суд має встановити, що докази відповідають визначеним законом вимогам, а з другого – доволі простим через відсутність спору про право. Не варто також забувати про те, що суд може витребувати необхідні докази на власний розсуд. Крім того, у справах окремого провадження суд може брати до уваги всі передбачені законом засоби доказування.

Важливою гарантією виконання завдань цивільного судочинства є саме інститут доказування, оскільки зусилля докладаються до встановлення дійсних обставин у справі й ухвалення законного й обґрунтованого рішення.

І ще. Попри значну увагу до окресленого питання, вважаємо, що воно потребує подальшої уваги з боку науковців і практиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чурпіта Г. В. Правове регулювання інституту доказів і доказування у цивілістичних судочинствах: компаративістичний аспект. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 1 (21). С. 38–44. <https://visnyk.dndekc.mvs.gov.ua/index.php/visnyk/issue/view/24/ISSN%2019924437%20%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B2%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%201%20%2821%29%202014>
2. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс: підруч. для студентів юрид. спец. вищ. навч. закл. Київ : Ін Юре, 2005. 624 с.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 вересня 2021 р. Київ : Паливода А. В., 2021. 312 с.
4. Татулич І. Ю. Процесуальні особливості розгляду та вирішення справ окремого провадження. *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. праць. Вип. 682 : Правознавство. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. С. 76–80.
5. Господарський процесуальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text=%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B7#Text>
7. Татулич І. Ю. Особливості процесу доказування у справах окремого провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9/2024. С. 104–107. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Texthttp://lsei.org.ua/9_2024/25.pdf
8. Теорія доказового права: наук.-практ. посібник (монографія) / за заг. ред. М. М. Ясинка. Київ: Алерта. 2021. 426 с.
9. Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства: [монографія]. Київ : Алерта, 2016. 488 с.
10. Постанова від 30.11.2023 по справі № 569/4466/23. Касаційний цивільний суд. URL : <https://zakononline.ua/court-decisions/show/115409101>
11. Фурса С. Я., Цюра Т. В. Докази і доказування у цивільному процесі: наук.-практ. посібник. Київ : Видавець Фурса С. Я., КНТ, 2005. 256 с.
12. Мамницький В. Ю. Принцип змагальності і моделі цивільного судочинства в контексті судово-правової реформи. *Форум Права*. 2017. № 4. С. 130–140.
13. Ясинок М. М. Процесуальна форма цивільного судочинства, її природа та складові елементи. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 4-5. С. 157–164.
14. Окреме провадження: монографія / В. В. Комаров, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова ; за ред. В. В. Комарова. Х.: Право, 2011. 313 с.
15. Справа «Горшков проти України» : Рішення ЄСПЛ від 8 листопада 2005 р., Страсбург, Заява № 67531/01). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_090#Text
16. Грабовська О. О. Доказування у цивільному процесі України: проблеми теорії та практики: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 504 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.11.2025
 Дата публікації: 28.11.2025